

Petri Salin:

NIBELUNGENSÅNGENS ARV

Av någon orsak tog det en lång lång tid innan jag tog Nibelungensången i min hand och läste igenom den. Egentligen led jag nästan hela tiden av ett dåligt samvete - wagnerian kallar han sig och har inte ens läst Das Nibelungenlied? Dikten verkade lång och krånglig och på vilket språk skulle man egentligen läsa den? På engelska? Den är väl ändå utgiven av Penguin Classics som nästan allt annat? Inte, tyckte jag kanske en smula irrationellt, det elegantaste alternativet. På tyska då? I översättning? Eller möjligen i original på mittelhochdeutsch? Ett par hastiga blickar i själva texten och den idéen var snabbt övergiven. Även den som anser sig - med rätta eller utan! - vara ganska duktig i tyska förstår knappt hälften av vad som sägs på medelhögtyska. Läsandet av dikten som den står skriven skulle ta åratals tycker man och bör helst åtas av en specialist.

Så 1993 kom lösningen och John Evert Härd frälste oss med sin utomordentliga översättning, den första till svenskan för övrigt. Nu var läsandet av Nibelungensången inte längre ett problem. Eller var det ändå?

Hur ska man egentligen läsa Nibelungensången? Frågan kan verka lite väl naiv, men det rör sig ändå om ett sållsamt komplext epos med en rent av fascinerande historisk bakgrund som inte går att ignoreras. Hur inverkar dessa aspekter på själva läsandet av Nibelungensången?

För min egen del tycks jag läsa och uppfatta Nibelungensången på närmast tre olika sätt och inom tre olika referensramar. Sätten och ramerna är ingalunda självständiga, tvärtom. Alla inverkar de på varandra. Den första är kanske den självklaraste, åtminstone i detta sammanhang - den wagnerska. En wagnerian läser naturligtvis Nibelungensången genom Wagners Ring. Vad har Wagner tagit med, vad har han lämnat bort? Hur har han använt sig av eposets symboliska element, fördjupat dem, transformerat dem och gjort dem till sina egna?

Ju mer man fördjupar sig i Nibelungensången desto bättre tror man sig förstå Wagners konstnärliga och intellektuella motiv. Och desto mera uppskattar man Wagners prestation.

En nordbo läser gärna Nibelungensången genom våra egna nordiska skrifter, närmast Eddan och Völsungasagan, studerar likheter och olikheter mellan Sigurd och Sigfrid och Siegfried och det ödesdigra guldets öden och äventyr i berättelsens olika versioner.

Nibelungensången är ett medeltida

verk från omkring år 1200, men är det även ett vikingiskt verk? Burgunderna, vilkas undergång på 400-talet verket egentligen skildrar, var antagligen skandinavernas ättlingar. Därför berörde burgundernas öde nordborna så starkt och levde kvar i deras berättelser så länge. Burgundernas öde blev den germanska kulturidentitetens ryggrad. Konflikten germaner versus främmande raser blev också ett inflytelserikt och högst tragiskt exempel, en mall som efterapades.

Tidsskillnaden mellan Nibelungensången och till exempel Eddan är inte så förfärlig, medan den mentala skillnaden redan är avsevärdare. Eller är den? På ett sätt är de äkta vikingaberättelserna fräschare och sundare än Nibelungensången, som försöker så desperat vara en mera ridderlig produkt. Eddan har sina fantastiska aspekter, Nibelungensången är kallt rationalistisk och rakt på sak, för att inte säga rent brutal. Redan 1200 har de sydligare germanerna och deras nordiska kusiner helt annorlunda mentaliteter.

Egentligen finner jag just Nibelungensångens historiska eller historisk-politiska aspekt den mest fascinerande och den som mest styr min läsning eller om man så vill tolkning. Ifall tysarna har ett nationalepos, är det antagligen just Nibelungensången. Detta gör verket historiskt viktigt och även politiskt viktigt, något som man kanske mera sällan kommer att tänka på. För tyskar är detta närmast en självklarhet.

Nibelungeneposet var bortglömt i flera hundra år och återfanns först på 1770-talet, då det snabbt blev ett av den tyska romantikens käraste barn. Romantikerna ansåg att eposet inget mindre var än ett autentiskt stycke tysk folksjäl. Den hade ingen enskild, namngiven författare för att författaren var det tyska folket, den tyska själen. Herder var stor Nibelungenlied-fantast, vilket bör nog iaktas.

Eposet förknippades med den uppvaknande tyska nationalkänslan. Man började accentuera eller snarare överaccentuera verkets krigiska aspekter. Med denna dikt kan man stampa arméer ur marken, som det hette på 1800-talet. Siegfried fick vara den första tyska nationalhjälden och politiska ledaren Herman/Arminius som 9 e.Kr. drog i fält mot de romerska härerna. Otto von Bismarck ansågs helt allmänt vara Siegfrieds ättling.

Nibelungen-kulten började få allt dystrare färg. Fram till det första världskriget var det Siegfried som var eposets hjälte, men efter det förlorade

kriget blev det plötsligt den grymme bödeln Hagen som höjdes till huvudperson. Hagen var den trogna vasallen, den perfekta tysken. Nibelungetrohet hette den blinda troheten som aldrig ställde frågor utan lydde order med en automats precision. Resultaten känner vi alla till. Nu i efterhand har man stora svårigheter att fatta Hagens glorifiering, kan man finna en mera barbarisk och på alla sätt och vis motbudande karaktär en denna Hagen som i eposet bokstavligen dricker blod? De egna eller motståndares blod? Sak samma. En mordängel kallar Härd honom i sin bok Nibelungeneposets moderna historia. Inget under att nazisterna var mycket förtjusta i Hagen. Slutet ska vara eld och blod och en sann viking dör på sin bål. Och tar helst resten av världen med sig. Världsbranden.

Det som egentligen gör Nibelungensången till en så förskräcklig upplevelse är dess smått schizofrena natur. Dels är den en högst civiliserad hovprodukt, dels är den ren och pur vikingasaga. Blodlusten och kampgladheten är direkt som hos vikingarna. Men om vikingarna är i detta avseende amoraliska, som oskyldiga barn, bortom eller kanske rent av innan gott och ont - de strider för att de tycker att det är ytterst roligt - är det inte lika med nibelung-tysarna. Deras blodlust är renodlad, systematisk, effektiv, känslolös. De är som barn som tar sina blodlekar fullt på allvar, fysiskt fullvuxna barn som farligt nog saknar alla gränser. Oskyldiga? Det är de inte. De vet fullt väl vad de gör och är stolta över att göra det så effektivt som möjligt. Och just detta mest primitiva, mest blodtörstiga och rent ut sagt sadistiska inom sig själv hyllar och dyrkar de. Kallar det överlägsenhet, kallar det livskraft.

Wagners Ring måste naturligtvis också skådas mot Nibelungensångens beklagansvärda historiska bakgrund och senast då blir det tydligt hur sofistikerad Wagners tolkning av eposet i själva verket är, hur högt både intellektuellt och särskilt moraliskt hans tolkning står. Samtidigt inser man hur ofantligt mycket Wagner fått och får lida av Nibelungensångens historiska syndalast. Hur många människor buntar ihop Wagner med alla krigiska progermaner och nibelungensvurmare bara därför att hans berömdaste opera använder tyskarnas nationalepos som grunden för sitt libretto? Hur många associerar Wagner automatiskt med nazister? Hur många tilldelar Wagner den första nazistens hederstitel? Ett antal skulle jag tro. Lite väl många.

Naturligtvis har Wagner sina mörka stunder. Men hans Ring tillhör absolut

inte dem. Hans omänskliga aspekter tillhör människan Richard Wagner, inte komponisten med samma namn.

Ändå är det helt omöjligt att separera Wagner från Nibelungensångens historiska arv. Men han sväljer aldrig arvet otuggat. Wagner är romantikens barn, men han är också anarkist och revolutionens barn, Dresden-upprorets efterlysta veteran. I hans händer blev Nibelungensången en socialistisk manifest, inte en krigshyllning. Wagner utnyttjade faktiskt bara hälften av eposet, den mera civiliserade halvan. Den mera

germanskt motbjudande halvan, den som man kan anta att nazisterna mest älskade, den där hunnen Attila symboliskt nog förekommer, lät han helt vara ifred. Hos Wagner är Hagen, som han vara skall, en vidrig och totalt avskyvärd karaktär. Wagners Siegfried är kanske inte den mest humana och renhjärtade hjälten, men jämfört med Nibelungensångens Hagen är han Jesus Kristus och ännu lite godare och heligare.

Men för att återvända till Nibelungensången. Helt objektivt sett är den tyskarnas Edda, Kalevala, Aenid

eller Illiad. Den bär på en tung last, men berikas samtidigt av alla sina fruktbara associationer. Det är inte många epos som kan läsas på såhär många olika sätt. Och varje läsesätt berikar Nibelungensången precis som Nibelungensången själv berikar Wagners Ring och Eddan och mångt och mycket annat. Nibelungensången är ett diktverk som lever sitt egna vitala liv. Både på gott och ont.

Petri Salin är frilansskribent från Helsingfors.